

DAILES TEĀTRA VĒSTURE

1. – 10. sezona

„Dailes teātris uzsāka savu darbu spēlējot un dancojot. Kā pārnestā, tā tiešā nozīmē. Aizverot acis, jūs atceraties desmitiem izrāžu sākumu. Nodziest spilgtās spuldzes. Uz dažiem mirkliem skatuve iegrimst tumsā, tumsā ieskanas svinīga tauru vai naiva flautas mūzika, vijoles dziesma vai arfas modulējošais raksts. Visbiežāk tā bija arfa. Uzšalc gaismas strūkļa, mētādami kājas, virpuļo veikli pāri nezināma laikmeta – tā kā septiņpadsmitā, tā kā divdesmit pirmā gadsimta kostīmos. Tie likās ir dīvaini, ir sveši un tai pašā laikā tuvi, pat mīļi, it kā kāds būtu atdzīvinājis un ietērpis drānās mūsu dvēselē kautri snaudošās domas. (...)

Pūšot dvašu uz aukstumā sazīlējušām rokām pirmajā sezonā, ar pūlēm, kristīgā pacietībā zvejojot nožēlojamus grašus no izsīkušās valsts kases vislielākās krīzes gados, viņi dziedāja, dejoja, kūleņoja, metās zemē no galvu reibinošiem augstumiem, norūdot miesu un dvēseli.

Kad prāta disciplīnas vēl nebija nobriedušas, dejas un dziesmas bija tas skelets, pie kā turējās tie, kas meklēja un ilgojās pēc jaunā teātra. Iesīkstējušie visa vecā piekritēji ar augstprātīgu smīnu vai sašutumu pārmetoši rādīja ar pirkstu uz šo deju un mūzikas teātri.”

/Jānis Sudrabkalns/

Nams, kurā kopš 1920. gada līdz 1977. gadam (darbnīcas līdz pat 1991. gadam) mitinājās **Dailes teātris**, Romanova, tagadējā Lāčplēša iela 25 (par Lāčplēša ielu to pārdēvēja 1923. gadā).

Romanova iela, tagadējā Lāčplēša iela 25

Rīgas Latviešu amatnieku palīdzības biedrības nams celts 1902. gadā pēc baltvācu arhitekta Edmunda fon Trompovska projekta.

Iekšējo dekoratīvo apdari veikuši tēlnieku Zigmunta Oto un Osvalda Vasila (Otto & Wassil) būvniecības darbnīcas meistari, kuri veikuši arī Rīgas Krievu teātra (mūsdienās Nacionālā teātra) un vairāku Rīgas un Varšavas namu dekoratīvo apdari. Dailes teātris bija trešais Rīgas Latviešu amatnieku palīdzības biedrības namā.

Rīgas Latviešu amatnieku palīdzības biedrības nama zāle

Jau **1902. gadā** biedrība izīrēja telpas **jaunajai Rīgas Latviešu sabiedrībai**, kura noorganizēja **Jauno latviešu teātri**, kas pastāvēja līdz 1905. gada decembrim, kad Rīgā notika vispārējais streiks un Jaunā latviešu teātra zāle tika izmantota kā telpa masu mītiņiem. Kāda mītiņa laikā ēku aplenca karaspēks, telpas pārmeklēja un izdemolēja. Teātri aizslēdza un aizzīmogoja, izrādes vairs netika atļautas.

Šajā teātrī ir spēlējuši arī vēlākie Dailes teātra aktieri: Tija Banga, Pāvils Gruzna, Gustavs Žibalts.

Kad Rīgas Latviešu amatnieku palīdzības biedrība (ap 1908. gadu) **bija atguvusi** savā rīcībā **namu Romanova ielā**, nesen dibinātā Skatuves biedrība tā **telpas iznomāja** jaundibinātajam **Jaunajam Rīgas teātrim**, kurš kļuva par labāko un populārāko tā laika latviešu teātri un ietekmēja visas Latvijas teātra dzīvi.

Šajā teātrī spēlējuši vēlākie Dailes teātra aktieri un režisori - Alfrēds Amtmanis - Briedītis, Jānis Plūme, Gustavs Žibalts -, aktieri - Tija Banga, Otilija Āriņa, Emīlija Viesture, Voldemārs Ābrams, Pāvils Gruzna, kopš 1911. gada - Eduards Smiļģis.

1915. gadā, Latvijai kļūstot par karalauku, **Jaunais Rīgas teātris darbību izbeidz**. Trupas kodols ar režisoriem Aleksi Mierlauku un Alfrēdu Amtmani - Briedīti pārceļas uz Pēterburgu un dibina tur Jauno Pēterpils Latviešu teātri, kas pastāv līdz 1918. gadam. Vienu sezonu tajā strādā arī Eduards Smiļģis.

Dailes teātra atklāšanai izvēlēta Raiņa jaunības traģēdija „**Indulis un Ārija**”. Savulaik uz šīs pašas skatuves 1912. gadā šīs lugas pirmiestudējumā Induli atveidoja divi aktieri - A. Amtmanis - Briedītis un tikko JRT darbu sākušais Eduards Smiļģis.

DAILES TEĀTRA DEKLARĀCIJA

Neskatoties uz to, ka vēl nevar runāt par Dailes teātra stilu, tomēr var runāt par tiem līdzekļiem un principiem, kuri palīdz izveidot šī laikmeta stilu, jeb var būt arī runa par **Dailes teātra darbības programmu**. Šādā programmā varētu ietvert šādus galvenos punktus:

- 1) Atsācieties no tagadnes filozofiskā un literāriskā teātra**, kur galveno vērību piegrieza tikai sabiedrisko domu propagandēšanai vai arī sociālo ļaunumu nosodīšanai, bet izrādīt lugas vienīgi ar lielu māksliniecisku vērtību un bagātas ar īstiem teātra elementiem;
- 2) Radīt organiski apvienotu izrādes formu**, kur visi teātra elementi tiek atrisināti tikai no teātra redzes stāvokļa, ņemot kā izejas punktu – aktieri. Šīs formas autors ir viena persona – scēniska uzveduma meistars;
- 3) Kā galveno izrādes formas sastāvdaļu nostādīt aktiera balss un ķermeņa ritmisko kustību laikā un telpā**. Visi pārējie elementi konstruējami šo galveno elementu pabalstīšanai un izcelšanai;
- 4) Dot iespēju attīstīties un izveidoties aktierim**, lai sasniegtu gatavību kustībā un skaņā, jo tikai tehniski labi sagatavoti aktieri spēs radīt šī laikmeta stilu.

1920./21.g. sezona

Pirmajam mēģinājumam pulcēto aktieru vidū – bijušie Eduarda Smiļģa kolēģi Jaunajā Rīgas teātrī, pārnācēji no Nacionālā teātra, citu teātru aktieri.

Galvenajās lomās: Indulis – Eduards Smiļģis, Ārija – Tija Banga (vēlāk Paula Baltābola).

Lugas inscenētājs: Eduards Smiļģis (tā ir Eduarda Smiļģa pirmā režija).

Režisors: arī E. Smiļģa kolēģis no JRT laikiem, jau sezonu Nacionālajā teātrī nostrādājušais režisors un aktieris Jānis Plūme.

Dekorācijas un kostīmus zīmējis: Jānis Kuga.

Pēc gada iestudējuma atjaunojuma programmā būs norādīts:

Plastiku iestudējusi: F. Ertner.

Par mēģinājumu sākumu stāsta aktieris **Gustavs Žibalts** (atklāšanas izrādē - Mintauts):

„Noteiktā rītā visi aicinātie sapulcējās bijušā „Jaunā teātra” telpās. Tur sanāca daudz cilvēku. Tie bija saradušies Rīgā no visām pasaules malām un pa lielākai daļai viens otru nepazina. Bet visi jutās laimīgi, ka atgriezušies dzimtenē un radušās izredzes uz darbu.

Apstaigāju skatītāju telpas un uzkāpu arī uz skatuves. Man kļuva skumji ap sirdi, jo es ieraudzīju ļoti bēdīgu ainu. Viss briesmīgi nodzīvots un sapostīts: griestu stukatūra nobirusi, skaistie izgreznojumi sabojāti. Nodomāju: kā gan Smiļģis te uzsāks savu darbu?

Tai brīdī atvērās zāles durvis un smaidīdams iesoļoja „Dailes teātra” jaunais direktors Smiļģis. Īsā uzrunā viņš iepazīstināja mūs ar saviem nodomiem un jaunajām darba metodēm. Beidzot viņš teica: „Paldies dievam, ka te viss pietiekoši noārdīts! Tagad varam sākt pilnīgi no jauna!”

Pirmo mēģinājumu sākām pie vienas elektriskās spuldzītes, kas karājās striķa galā skatuves vidū. Dažus metrus tālāk no centra skatuve grima tumsā. Lai nesaltu, sablīvējāmies skatuves vidū. Lomas lasījām no lapelēm un stāvus, jo nebija neviena mēbeļu gabala, kas varētu noderēt sēdēšanai.”

Par darbības sākumu šajā namā stāsta pirmās desmitgades saimnieciskie direktori:

„Lai iesāktu darbību, nācās daudz domāt par līdzekļiem, jo teātrim pašam to nebija. Aspazija, Rīdzenieka kundze, A. Gulbis griezās pie pilsētas pēc atbalsta, un mēs citi meklējām to pie valdības. (...) Teātra valde un direkcijas locekļi aizņēmas naudu uz personīgiem galvojumiem. Meklējām vēl arī citus avotus. Radās laimīga ideja par „Kāpostu tirgus” vakaru. Minētā vakara sarīkojumā aktieri ielika daudz jautra humora un pārgalvības. Vakars bija labi apmeklēts, un aktieru algām atlicināja ap 15 000 rubļu, kas teātrim deva iespēju ķerties pie mākslinieciskas darbības.”

/R. Veidemanis/

„Pazīstamās, skaistu tradīciju apgrotās telpas Romanova ielā 25 bija kara un revolūcijas izpostītas, aukstas un tukšas, kad tur 1920. g. uz drupām sāka darboties Dailes teātris. Logiem nebija stiklu, durvīm atslēgu, apkurināšanas ierīce sarūsējusi, rores saplīsušas, nerunājot par skatuves un darbnīcu inventāru. Bija jāsāk iegādāties pirmais zāģis, āmuris, kalts. Bet ar ko iegādāties? „Raiņa klubs”, būdams jauna organizācija, nevarēja nekādus lielākus līdzekļus teātrī ieguldīt.”

/R. Kokle/

„Pirmā gadā materiālā ziņā teātrim bija jāpārdzīvo vislielākās grūtības. Bieži gadījās, ka maksājumus valde nevarēja izdarīt laikā. Kavējās arī aktieru algas. Reizēm tiešām bij brīži – būt vai nebūt Dailes teātrim. Ja neskaita amatnieku biedrības nama lēto īri un mazliet kurināmā materiāla no pilsētas, no ārienes citu pabalstu nebija. Rainis, kā toreizējais Izglītības ministrijas departamenta direktors, darīja visu, kas bija viņa spēkos, lai teātrim izgādātu valdības pabalstu, bet valstij tas vēl nebija pa spēkam.”

/R. Veidemanis/

Teātra pirmie ienākumi ir šādi:

1. Ziedoņums no Raiņa un A. Gulbja 2.000 rbļ.
 2. Aizņēmums no aktieru „Dramatiskā kāpostu tirgus” 15.000 rbļ.
 3. Aizņēmums no Rīgas latv. amatn. Krāj-aizdev. kases 10.000 rbļ.
- Kopā** 27.000 rbļ.

„Šie 27.000 rubļi ir tie pirmie zelta graudi, kurus ar sajūsmu un ticību jaunam teātrim izsēja dibinātāji entuziasti. Ar šo naudu tad nu vajadzēja dabūt uz skatuves pirmo inscenējumu – „Indulis un Āriju”. Tas nebija viegli, jo (...) dārdzība bija liela. Tanī pat laikā ieejas maksa uz parasto izrādi I vietā bija tikai 30 rbļ., jo vajadzēja rēķināties ar to, ka toreiz cilvēkiem bija ļoti maz naudas. Liels atbalsts pirmam inscenējumam bija Rīgas latv. amatn. palīdzības biedrības veco dekorāciju krājums. Tās tīrīja un mazgāja. Par laimi, katls nebija jāpērk, to zaldāti atkāpjoties bija pametuši. Daļa iztīrītā audekla noderēja Smiļģim jaunām dekorācijām, daļa kostīmiem. Vajadzēja savest kārtībā arī zāli un skatuvi. Kaut kā savāca krēslus, kaut kā sašūstīja pirmos audeklus. Kamēr Dailies teātra pirmais skatuves meistars Anzējs zaldātu putras katlā krāsoja priekškaru, tikmēr Smiļģis, pirmais DT „dekorators”, beidza izdaiļot Embotes pils vārtus. Trūka arī piedzīvojušu skatuves strādnieku. Lugu vajadzēja mēģināt kažokos, jo uz skatuves 5°. Bet kā lai nu tādā aukstumā spēlē izrādes dienā?”

D.T.
Dailies teātris
Romanova eelā 25.
Septēben, 19. nov. 1920. g.:
Teātra
atklāšanas izrāde
ar J. Raina „prologu”.
Izrādis J. Raina jaunības traģēdiju 5 zēleņos:
„Indulis un Ārija”.
Septēben, 20. novembrī un
oktēben, 21. nov. 1920. g.
J. Raina jaunības traģēdija
5 zēleņos
„Indulis un Ārija”.
Izrādis faktums piļņā 7 1/2 st.
Beetn genā no 35 rbļ. piļņā.
Bīketes ceprēstā dabūjāmās
teātra kaļē. Romanova eelā 25,
katru beenu no piļņ. 10—1
un no piļņ. 5—7 watarā.
Direksija.

1920. gada 17. novembrī „Jaunāko Ziņu” pielikumā parādās pirmais Dailies teātra sludinājums – par teātra atklāšanu, uz reklāmu stabiem – pirmizrādes afišas.

Pirmizrādes vakars pienāk drēgns un nemīlīgs. Teātri ir tik auksts, ka lugas autors un teātra literārais direktors, kurš ir apsaldējies, vēlas iet skatītāju zālē mētelī, ko vietu ierādītājas gan negrib pieļaut. Starpgadījums tomēr nokārtojas. Rainis ar izrādi ir ļoti mierā.

„Izrāde tomēr noritēja gludi, ar pietiekošiem mākslinieciskiem un materiāliem panākumiem.

Pirmās izrādes deva pirmos savus apgrozības līdzekļus, bet vajadzību bija tik daudz, ka naudas vienmēr pietrūka. Dažos gadījumos strādnieki ne tikai nesaņēma nopelnīto algu, bet, lai darbu izvestu galā, par savu naudu pirka iztrūkstošos materiālus.”

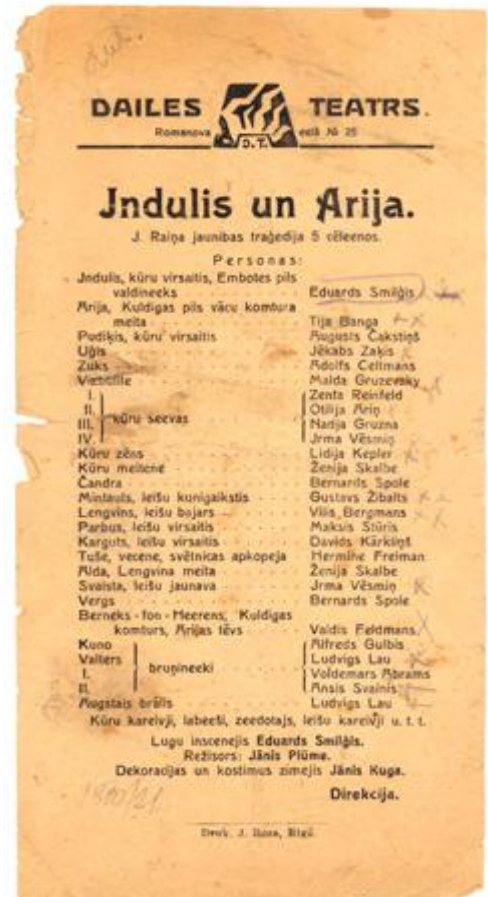
/R. Kokeļ

Teātra zinātniece Paula Jēgere - Freimane:

„Tā kā jaunais teātris tika dibināts kā sintētisks stila teātris, tad tas apvienoja sevī citus mākslas veidus: glezniecību un celtniecību – dekorācijā, ritmiku un deju – kā izrādes dinamiski kinētisko elementu, mūziku – skatuves atmosfēras radīšanai, ieslēdzot tajā visā dramatiski literāro vielu un dzīvo aktieri radītāju. Režisors inscenētājs visus šos elementus, jau atsevišķi izstrādātus, pakļauj tad savam vienotājam skatam un gribai un rada no tiem izrādi. Detaļdarbu uzņemas atsevišķi lietpratēji – konsultanti.

Līdz Dailes teātrim latviešu teātra mākslā valdīja dramatiskais rakstnieks un aktieris. Pēdējos gados priekš kara gan stipri līdzīgi runāt sāka arī dekorators, bet tam bija gadījuma raksturs.

Tādā ciešā apvienībā, kā strādāja un strādā Dailes teātrī, citur nebija strādāts.”

Šie konsultanti ir:

- 1) gleznotājs – pārzina un veido statiskus elementus, kolorītu un apgaismošanu;
- 2) plastikas skolotājs – pārzina un veido kustības un žestus;
- 3) mūziķis – pārzina un veido skaņu elementus;
- 4) balss skolotājs – pārzina un veido fonētikas un deklamācijas tehnisko daļu.

- Lugas inscenējumus paraksta vienīgi scēniskā uzveduma meistars kā vienīgais izrādes formas autors; pārējās personas atzīmē tikai kā konsultantus, neatzīmējot viņu nozari, jo uz skatuves nav dekorācijas, mūzikas, dejas, deklamācijas, t.i., atsevišķu elementu sadalījuma, bet vienīgi organiski apvienota izrādes forma. Vienai formai nevar būt vairāki autori.

/no DT mākslinieciskās darbības pamatnosacījumiem/

Mūzikas lomu Dailes teātra izrādēs formulējis Burhards Sosārs, kurš raksta:

„Mūzikai teātrī jābūt tam iekšējam pulsam, kas regulē skatuves kustību un skatītāja dvēseles noskaņu. Viņai jābūt tikpat dažādai, cik dažāds ir lugu saturs, no kura tā izaug un top līdz ar inscenējumu. (...)

Mūzikai (...) jāietilpst sintētiskajā mākslas darbā – inscenējumā kā neatņemamai sastāvdaļai..”

Atskatoties uz teātra pirmajām 10 sezonām, viņš saka tā:

„Kad pēc pirmā darbības gada ienācu Dailes teātrī, viņa muzikālais aktīvs sastāvēja no viena veca pianīno, tāda pat harmoniuma un maniem desmit pirkstiem. Tagad turpretim ir inscenējumi, kuros piedalās līdz 17 mūziķu. Maz būs pagājušos desmit gadus lugu, kuras nesāktos ar kādu muzikālu ievadu un nebeigtos ar muzikālu izskaņu, bet ne mazums ir lugu, kuras ligojas vienās skaņu šūpotnēs. Tas vien, kaut arī, rāda, ka mūzika kā nešķirama sastāvdaļa Dailes teātrī aug līdz ar šo iestādi.”

Jaunā teātra repertuārs ir iespaidīgs un vērā ņemams.

Pirmajā darbības sezonā:

- Raiņa „Indulis un Ārija” un „Uguns un nakts”
- Pedro Calderona de la Barkas „Salameas tiesnesis”
- čehu modernā dramaturga J. Kvapila „Pasaka par princesīti Pienenīti” (tā nav pasaka bērniem!)
- O.Vailda „Salome”
- Aspazijas „Atriebēja” un „Sidraba šķidrauts”
- P. Gruzņas nupat sarakstītā luga „Kad jūra krāc”, „Sila balodītis”
- modernā amerikāņu dramaturga E. Šeldona komēdija „Romāns”

Pārskatot šo un arī turpmāko sezonu repertuāru, gan jāņem vērā, ka klasikas darbu īpatsvars nav tik liels, kā šodien šķiet – lielākā daļa autoru bija vēl dzīvi...

Publikas piesaistīšanai teātris rīko Jaunā gada sagaidīšanu kopā ar skatītājiem – ar speciāli šim vakaram Pe-Ge – Pāvila Gruzņas sarakstītu un Eduarda Smiļģa inscenētu lugu un visfantastiskākajām norisēm visdažādākajos teātra nostūros (šādas sagaidīšanas notiks vēl citus gadus).

„Ar otro gadu teātra mākslinieciskā un saimnieciskā darbība iegāja normālākās sliedēs. Kultūras fonds uz atsevišķiem lūgumiem izsniedza pabalstus. Arī pilsētas valde turpināja palīdzēt ar malku un oglēm. Toreizējais pilsētas galva A. Andersons teātrim bija labvēlīgs.

Nācās izdarīt vispārīgus remontus zālē, garderobēs un uz skatuves. Pasūtīja arī jaunus teātra krēslus. Uz direkcijas ierosinājumu Muncis no Berlīnes atveda Dailes teātrim piemērotas apgaismošanas ierīces. Tās bija Latvijā neredzētas un jaunas un teātra inscenējuma darbus lielā mērā atviegloja.

Otrā darbības gadā bij iespējams mazliet normēt arī biļešu cenas. Publika sāka izrādes apmeklēt kuplākā skaitā, kas ar klāt nākušiem pabalstiem teātrim ievērojami uzlaboja materiālo stāvokli. Uz vairākkārtējiem teātra direkcijas lūgumiem ministru kabinetam ar Satversmes Sapulces locekļa K. Dēķena palīdzību 1922. gadā teātris sāka saņemt kārtējus valsts pabalstus. Šie pabalsti teātra stāvokli galīgi nostiprināja un deva tam (...) iespēju strādāt ar lieliem mākslinieciskiem panākumiem.”

/R. Veidemanis/

Pirms trešās sezonas sākuma tika remontēta Dailes teātra skatuve un uzstādīta jaunā apgaismošanas iekārta. Izrāžu ārējais veidols, pateicoties lieliskā **gaismu meistara Friča Lepņa** prasmei un talantam, kļuva vēl krāšņāks un fantastiskāks. Viņš gluži kā burvis ar gaismu efektu palīdzību spēja no vecas, pelēcīgas marles šūtos kostīmus pārvērst teiksmainos tērpos, uzburt uz skatuves vienreizējas noskaņas.

"Sapnis vasaras naktī"

Par Dailes teātra izrāžu ārējām līnijām nelielu priekšstatu sniedz tā laika fotouzņēmumi.

„... Tolaik bija uzņemts tāds temps, ka vēl kūpošas bikses no katla cēla ārā, nopurināja garaiņus, aktieri pie katla jau gaidīja, veikli uzstiepa tās kājās un joza, cik ātri var, uz mālderzāli, kur savulaik Bērzs jau tos saņēma ar pindzeli rokā un katram uz stībiem uzvilka melnus ripuļus. Pa to laiku uz skatuves „Pēram Gintam” bija pienācis otrais cēliens, svaigi krāsotos troļļus uzgrūda uz skatuves, kur publika tos saņēma ar aplausiem...”

/Velta Krūze/

Pirmais DT „mālderzāles” saimnieks **Jānis Bērzs** teātrī kopā ar savu dzīvesbiedri – kostīmu šuvēju darbnīcas vadītāju **Paulīni** Dailes teātrī nostrādās visu savu mūžu.

"Sidraba šķidrums"

"Uguns un nakts"

„Toreiz uz skatuves mēs tiešām daudz dejojām, bet deja nekad nedrīkstēja būt par atsevišķu spožu numuru, tā bija izrādes kolorīta komponents, vides akcents. Smilģis prasīja filigrāni izkoptu stilu, visu izteiksmes līdzekļu virtuozitāti, tāpēc tik liela uzmanība tika pievērsta aktiera ķermeņa tehnikai, ritma izjūtai, žesta izteiksmībai. Kamēr viss vēl nebija kļuvis organisks, pārspilējumi bija neizbēgami. Mērķis bija skaidrs – forma, kas atbilstu saturam, turklāt emocionāli sakāpināta forma.”

/Felicita Ertnere/

"Zilais putns"

„Es šos vecos uzņēmumus neciešu. Toreiz fototehnika bija vēl stipri nepilnīga un aktierus uz skatuves speciāli nostādīja un nofotografēja. Tāpēc grupas izskatās sastingušas. Izrādēs bija dzīvība un rosme, viens skulpturāls veidojums mijās ar otru, ievijās deju motīvi, taču mēs visu laiku mēģinājām saglabāt kustību līniju skaidrību.”

/Felicita Ertnere sarunā ar teātra zinātnieku Viktoru Hausmani/

Kā jau Gustavs Žibalts stāsta, DT trupas sastāvs ir itin raibs.

Jau pirmajā sezonā sākas visa ansambļa nodarbības pie Felicitas Ertneres: „*Katru rītu astoņos uz plastiku!*”. Regulāras ir nodarbības pie runas konsultantiem.

Vadošie aktieri šajā periodā ir:

- protams, Eduards Smilģis (taču būt vadošajam aktierim nav viņa pašmērķis. Viņš gadiem ilgi nodarbosies ar sava aizstājēja meklēšanu, kamēr tāds izaugs pašu studijā
- Artūrs Filipsons, neilgo laiku, kamēr viņš būs Dailes teātrī
- Alfrēds Amtmanis-Briedītis (viņu izmisīgi sauks atpakaļ uz Nacionālo teātri Rainis, kurš savukārt strādās Nacionālajā teātrī);
- uz brīdi DT ienākušais Teodors Lācis;
- Rūdolfs Kreicums un Alberts Miķelsons;
- siržu lauzējs Kārlis Pabriks;
- visas iespējas būt varoņlomu tēlotājam bija karā smagi sašautajam Emīlam Mačam (DT radījis satriecošu Žana Valžana tēlu „Nožēlojamajos”, vēlāk kļuvis par izcilu skatuves pedagogu un vadījis DT II studiju);
- protams, Gustavs Žibalts, Arveds Mihelsons (jau pazīstams kā rakstnieks Rutku Tēvs);
- komiķis Augusts Mitrēvics (pirmais DT Šveiks), Herberts Zommers.

Aktrises (gan neilgi): Tija Banga un Paula Baltābola, DT uzplauks Emīlijas Viestures talants, par spilgtām personībām veidosies Austra Baldone, pavisam jaunās - Lilita Bērziņa, Elvīra Bramberga (būs neaizstājama DT dziesmu spēlēs), Lilija Žvīgule, Irma Laiva.

„Komplektējot trupu, Dailes teātris vispirms ieguva no vecākās aktieru paaudzes Dubura dramatisko kursu audzēkņus, kuru stiprā puse bija izruna. Bez tiem nācās saistīt arī jaunus darbiniekus, kuriem šādas skolas trūka. Tā dabīgi radās vajadzība nodibināt pie Dailes teātra īpašus dramatiskus kursus. Bet vēl sevišķi šādu vajadzību pastiprināja griba panākt Dailes teātrī īpatnēju darba organizāciju un īpatnēju skatuves formu.

Šādus kursus nodibināja 1924. gada rudenī un konkursa ceļā uzņēma pirmos kursantus (no 180 reflektantiem pēc pārbaudēm un izmēģinājuma laika uzņēma 16 personas. 1925. gada rudenī uzņemšanu atkātoja, un 1926. g. pavasarī kursantu kopskaits bija 30, no tiem kursus beidza 25 audzēkņi.”

/Dailes teātra izrunas konsultants Zeltmatis/

Šos kursus (vēlāk sauktus par Dailes teātra I studiju) beiguši Dailes teātrī visu savu mūžu pavadījušie: Artūrs Filipsons, Alberts Miķelsons, Benita Ozoliņa, traģiski bojā gājušais Jānis Veinalds, ilgus gadus strādā Lilija Amerika, Milda Puķe, Artūrs Vilks (vēlāk arī dramaturgs), 1944. gadā emigrējušie Elza Gintere, Lija Gailīte, Reinis Birzgalis (pazīstams arī kā latviešu tautas dziesmu ilustrators), Vilberts Štāls. Studiju vēl beidz Auguste Prince, Melānija Sabule, Olga Švarcberga, Jūlijs Mauriņš, Voldemārs Upelnieks, J.Kerņiņa, M.Lejiņa, O.Kaulbārzde, B.Šmidts, E.Dzirkale, T.Ilgaša, J.Bērziņa.

Dailes teātra vadības nosacījumi, atverot dramatiskos kursus.

1. Saskaņā ar Dailes teātra principiem, teātra māksla uzskatāma kā patstāvīga māksla un visi elementi atrisināmi tikai saskaņā ar teatrāliem likumiem. Šī ideja arī uzskatāma kā pamats Dailes teātra dramatiskiem kursiem.
2. Kursu mērķis ir sagatavot DT aktierus, kuri, sistemātiski un metodiski piesavinādamies aktieriem vajadzīgo tehniku, paceltu DT māksliniecisko līmeni.
3. Kursu metode līdzinājās darbnīcu metodei, kur kursisti līdz ar teoriju mācās reizē arī praktiku. Darbības laiks sadalās trijos semestros (sezonās); pirmā semestrī kursisti darbojas tikai speciālistu vadībā, lai iegūtu vajadzīgo elastību kustībā un skaņā; otrā semestrī (uz direkcijas un kursistu vienošanās pamata) kursisti darbojas arī uz skatuves tikai kustībās; trešā semestrī kursisti darbojas uz skatuves kustībā un skaņā. Visos trijos semestros turpina uzsākto darbību speciālistu vadībā ārpus skatuves.
4. Katra semestra beigās notur pārbaudījumu, un nākošā semestrī ieskaita tikai tos, kuri sekmīgi beiguši iepriekšējo.
5. Kursistu, kurš sekmīgi beidzis visus trīs semestrus, uzņem kā Dailes teātra aktieri uz abpusējas vienošanās pamata.
6. Kursos sagatavo tikai aktierus Dailes teātrim, un tāpēcursos uzņem tikai tik daudz, cik paredzams nodarbināt uz DT skatuves. Kursi ir vienreizēji, t.i., kursi savu darbību beidz pēc trim gadiem, un tos atjauno tikai tad, kad rodas pēc tiem atkal vajadzība.
7. Kursu darbība pirmā semestrī notiek tikai vakaros. Otrā un trešā semestrī dienā un vakarā.
8. Kursos pieņem abēja dzimuma ne vairāk kā 20 personas, 17 līdz 20 gadu vecumā (vecākus par 20 g. neuzņem). Uzņemšanas pārbaudījumus izdara pēc īpaši izstrādāta reglamenta.
9. Kursisti padoti DT direkcijas noteikumiem.

Kursu lektori ir:

DT konsultanti:

- O.L.Brants (elpošanas attīstība);
- F.Ertnerē (skatuves kustība);
- J.Simsons (izrūna un deklamācija);
- B.Sosārs (muzikālās dzirdes attīstība).

Kā arī:

- K.Dziļleja (poētika un latv. drāmas vēsture);
- prof. Irecka-Akceri (balss nostādīšana);
- E.Mačs (izrūna un deklamācija. Viņš būs DT nākamās - pirmās pēckara studijas vadītājs);
- prof. N.Mišejevs (teātra vēsture);
- M.Paļevičs-Bite (estētika);
- K.Veics (grims. Iesākot darbu DT-teātra I sezonā -, viņam bija tikai 18 gadi).

Kursu vadītāji: J.Muncis (1924./25.g.) un K.Dziļleja (1925./26. un 1926./27.g.).

Mācību programma

I semestris (sagatavojošais):

- a) Kustība: 1) ritmiska ģimnastika;
 2) sports (dažādos veidos). Kursistam jābūt kādas sporta biedrības biedrim;
 3) paukošanās;
 4) žonglierēšana (roku trenēšana, apejoties ar dažādiem priekšmetiem, torsa nostiprināšana, uzmanības trenēšana);
 5) dejas (modernās).
- b) Balss: 1) elpošanas attīstīšana un nostiprināšana;
 2) balss nostādīšana;
 3) balss trūkumu novēršana;
 4) vārdu izruna;
 5) dzejas ritmika.
- c) Papildu priekšmeti: 1) dziedāšana;
 2) zīmēšana (maska).

II semestris (individualizējošais):

- a) Skatuves kustība: 1) kustību shematizēšana;
 2) emociju un kustību apvienošana;
 3) kursistu radošās fantāzijas attīstīšana (improvizācijas).
- b) Vārds uz skatuves: 1) apvienot vārdu ar kustību, vārds - kustības rezultāts, kustība – impulss vārdam;
 2) ievērojamāko dramaturgu darbu attēlošana.
- c) Papildu priekšmeti: 1) dejas (klasiskās);
 2) dziedāšana (solfedžo, koris, solo, dueti);
 3) grims;
 4) paukošanās (rapieri, espadoņi);
 5) zīmēšana (kustību shēma un kostīms).
- d) Teorētiskie priekšmeti: lektori speciālisti nolasa saīsinātas lekcijas par:
 1) teātra vēsturi (latviešu un cittautiešu);
 2) dažādiem aktieru tēlošanas veidiem (teātra izrāžu vēsturi);
 3) estētiku;
 4) psiholoģiju.

e) Praktiskie darbi: kursisti sāk darboties uz skatuves inscenētāja vadībā.

II semestris:

Darbībā tālāki turpina II semestra programmu, cenšoties attīstīt katra kursista individualitāti.

Piezīme: Kursos mācības pasniedz DT mākslas konsultanti, kā arī atsevišķiem priekšmetiem uzaicina lektoros speciālistus.

/Šī programma pieņemta martā 1924. g.

DT direktors: Ed. Smiļģis

DT teorētiķis: J. Muncis/

DT mākslas teorētiķis un dekorators Jānis Muncis, kurš kopā ar Eduardu Smiļģi līdz nepazīšanai pārveido seklo un nepateicīgo skatuvi, izrāžu darbību izvēršdams dažādos līmeņos, pēc piecām DT nostrādātām sezonām beidz Mākslas akadēmiju un tagad ir nolēmis iekarot Ameriku.

„Parastie tagadnes teātri kā Eiropā, tā Amerikā neizbēgami tuvojas liktenīgajai krīzei, un viņu galīga iznīkšana ir tikai laika jautājums. Šo teātru dabīgo nāvi pārdzīvos tikai daži individuēli vadīti teātri, kuri noskaidrojuši pareizo teātra izpratni un seko laikmeta garam. Dailē teātra radošā enerģija un gaišo teatrālo ideju izpratne nodrošina viņa nākotni, jo vispārējie teātru krīzes iemesli meklējami ne sabiedriskos apstākļos, bet gan pašos teātros.”

/Jānis Muncis/

Pašapziņu veicinājusi arī 1925. g. Parīzes starptautiskajā teātra mākslas izstādē iegūtā Grand prix. (Ed. Smiļģis saņēma šīs izstādes zelta medaļu; 3 no 23 izstādē izvietotajiem maketiem var aplūkot Smiļģa mājā - muzejā).

Par Jāņa Munča atvadu izrādi izvēršas K. Ābeles „Ligatūra”, kura, pateicoties DT aktieru un tehnisko darbinieku sasniegtajai virtuozitātei, kļūst par īstu Eduarda Smiļģa un Jāņa Munča pirmo piecu darba gadu sasniegumu paraugdemonstrējumu.

Viens no maketiem, kas tika izstādīts Parīzē - B.Šova "Cēzars un Kleopatra"

„Dailes teātris 20. novembrī svinēja savas darbības piecu gadu svētkus ar Kārļa Ābeles „Ligatūru” 38 ainās. Nolūks bija – parādīt, ko Dailes teātris piecu gadu laikā sasniedzis teatrālās tehnikas virtuoziatē, krāsu spilgtā pilnumā, gaismas un ēnu rotaļībā, ritmu vijīgā muzikālā plastikā. Šie sasniegumi patiešām ir apbrīnojami. Šī mazā, trūcīgā skatuvīte nebija vairs triju sienu ieslēgta nedzīva telpa. Tā bija liela teatrāla simfonija. Pēc šīs svētku izrādes nebrīnāmi vairs par to atzinību, kas Dailes teātrim nodibinājusies jau ārzemēs. Franču un citu teātru apjūsmotāji varbūt nu atskārtīs, cik liela un ievērojama māksla aug tepat mūsu mājās.”

/Andrejs Upīts/

Jāņa Munča vietā DT ienāk **Oto Skulme**. Pēc mācībām Jēkabpils pilsētas skolā Rīgā mācījies Jaņa Rozentāla studijā, tad Maskavā (Juona un Žukovska studijā un Stroganova skolā), pēc tam Štiglica zīmēšanas skolā Pēterburgā skatuves dekorāciju glezniecības nodaļā, kuru arī beidzis. 1914. gadā sāk strādāt Ķeizariskajā Marijas teātrī Pēterburgā, taču drīz pēc tam tiek mobilizēts. 1915. g. beidz Irkutskas kara skolu un līdz 1918. g. cīnās Galīcijas frontē (rotas komandieris) un 1. Somu strēlnieku pulkā, kur ievainots un kontuzēts.

1918. gadā atgriežas Rīgā un strādā par zīmēšanas skolotāju prestižajā Rīgas pils. 1. ģimnāzijā. 1919.-1920.g. – atkal armijā - Vidzemes kvartermeistara daļā un Rīgas pils. komendantūrā. No 1919. līdz 1921. gadam Nacionālā teātra dekorators, tad veidojis scenogrāfijas Nacionālajā teātrī un Nacionālajā operā. No 1926. – Dailes teātrī (vēlāk darbu teātrī apvienos ar mācību spēka un rektora amatu Mākslas akadēmijā).

„Oto Skulme uzskatīja, ka dekorācija „nevar būt vienīgi statiska, tai jābūt dinamiskai, jo šī forma dod lielākas iespējamības izveidot izrādi par mākslinieciskas radīšanas rezultātu līdz šim vēl neredzētā veidā. Dinamiskā elementa ieviešana ārējā scēniskā izveidojumā, it sevišķi ar optikas palīdzību, dod radīt kustību ritmu līdzteku aktieru darbībai, ar to pastiprinot viņa radošās darbības iespaidu uz skatītāju.”

Skulmes veidotais skatuves ietērps ar savu krāsaino tēlainību palīdzēja izprast izrādes ideju. Ievērojot Skulmes uzskatus par teātra dekorācijas uzdevumu, ir saprotams, ka reālistiskām izrādēm tika veidots tām atbilstošs dekoratīvais noformējums, tajā pat laikā līdzīgi Muncim noraidot teātra „naturālistisko novirzienu”.

/Edvarda Šmite, mākslas zinātniece/

Ar Oto Skulmi saistās arī vēl nebijis gadījums DT vēsturē – priekškamam veroties un izgaismojoties dekorācijai, publika aplaudē! Tas atkārtosies daudzus gadu desmitus vēlāk, un dekorators būs Andris Freibergs.

Vēl kāda **Jāna Sudrabkalna** liecība par tā laika Dailis teātri:

„Lugas (F.Molnāra „Sarkanās dzirnavas”, 1927. gada rudens) inscenējums pelna vislielāko uzslavu. Principi, pie kuriem Smiļģa teātris pieturējies visos galvenajos uzvedumos, „Sarkanajās dzirnavās” atkal realizēti darbā ar lielu skaidrību un meistarību. [...] Oto Skulme uzcēlis fantastisku elles laboratoriju ar virzuļiem un skrituļiem, trepēm un ratiem, gluži kā Piranezi „Cietumu” ofortos. Simetriskas konstrukcijas, interesanti foni laboratorijas tālspoguļi. Gaismas efekti. Nožēlojamā zaļganā lēca rampas priekšā pārvēršas zemeslodē, ko ietin garaiņi kā astronomiskās planētu fotogrāfijās.”

Šādi izskatās V. Šekspīra "Lielas brēkas, mazas vilnas" iestudējums 1930. gadā - lugai mainīts nosaukums: „Amors uz drednauta”.

Dailis teātris kopš 1924. gada regulāri sagatavo arī izrādes bērniem - "Mežābele koka kastīte", "Runga iz maisa!".

"Mežābeles koka kastīte"

"Runga iz maisa!"

1928. g. teātrī ienāk literārā konsultante – dzejniece, tulkotāja un dramaturģe **Elīna Zāliete** (1932. gadā apprecēsies ar DT aktieri un režisoru Herbertu Zommeru; DT būs līdz 1934. gadam).

Lūk, ko viņa raksta tālajā 1930. gadā:

„Par repertuāra trūkumu žēlojas visa pasaule. Dailes teātrim šis jautājums ir sevišķi grūts, jo (...) viņam no lugas ir sevišķas prasības. Bet, tā kā šādu teātrim piemērotu lugu rodas maz, viņam jāņem tādas, kā var dabūt, un jāmēģina tās daudz maz sev pieskaņot. Un te nu notiek tas, par ko Dailes teātrim izsaka pārmetumus: viņš maina autora tekstu, vienā otrā vietā pārkārtodams, saīsinādams vai arī pagarinādams, t.i., saskaņā ar inscenējamās lugas kompozīciju pierakstīdams lugai tekstu klāt.”

Notiek arī tā, kā stāsta **Arveds Mihelsons**:

„Vislielākās sirdssāpes aktierim ir tad, kad vēl ģenerālmēģinājumos inscenētājs sāk strīpot lomas. Tā bija ar Karlo Goldoni „Vēdekli”. Gustavam Žibaltam bez žēlastības nostrīpoja visjaukākās vietas, kas ar lielām pūlēm vai vesela mēneša darbā bija rūpīgi iestudētas un no galvas samācītas. Bet Žibalts nav tas vīrs, kas izmisuma brīžos zaudē humoru. Viņš nopūšas un saka lietišķi: - Vai nebūtu labāk, Smilģi, ja velti neblēņotos ar strīpošanu, bet vienkārši izrautu grāmatiņai lapas laukā. Vāki paliktu – ar ko vēdināt...”

Tuvojoties pirmās desmitgades noslēgumam, DT repertuārā ienāk t.s. dziesmuspēles. Pati populārākā - „Trejmeitiņas” – piedzīvos nebijušu izrāžu skaitu – 300. Trejmeitiņas – Elvira Bramberga, Austra Baldone, Olga Švarcberga novalkās ne vienu vien drēbju kārtu. Šūberta lomā viesis – populārais dziedātājs prof. Pauls Sakss.

„Dailes teātris pa šiem gadiem meklējis sev vielu visās tautās, visos laikmetos un visos sabiedrības slāņos. To viņš darīs arī uz priekšu, un tas viņam jādara. Bet viņš būs ļoti priecīgs, ja biežāk nāksies iet roku rokā ar savas zemes autoriem. Katrai tautai ir sava īpatnība, savs gara skaistums, bet tuvāka, mīlāka un saprotamāka mums arvien ir savas tautas dvēsele, un ar to izskaidrojama tā lielā piekrišana, kādu teātri gūst mūsu tautas lugas.”

/Elīna Zālīte/

Amatnieku biedrības zāle 30. gadu sākumā

Atskatoties uz Dailes teātra pirmajām desmit sezonām, Eduards Smilģis tās raksturojis tā:

„Ziedoties formas kultam” - to Dailes teātris bija spraudis par savu tuvāko mērķi un centies to sasniegt savos pirmos piecos pastāvēšanas gados. (Tā bija grūta misija, jo mākslā valdīja tā sauktā „psiholoģijas” metode, un teātra mākslā īpaši; te tika pilnīgi ignorēta forma.)

Šī ziedošanās formai bija nepieciešama, lai drīkstētu pieskarties dziļai un lielai ideju valstij. Jo ar vienu pirkstu mēs nedrīkstam plinkšķināt ne Mocartu, ne Bēthovenu, lai cik tuvi un mīļi viņi mums liktos. Te vajadzīga nevainojama tehnika un dziļa izpratne. /.../

Nākošos piecos gados Dailes teātris paliek it kā mierīgāks. /.../

Kvantitatīvā vietā gūst priekšrocības kvalitatīvais. /.../

Pamazām tiek atmests viss liekais un nevajadzīgais un uz skatuves atstāts tikai nepieciešamais.

/.../

Stils izstrādājas ilgā darbā, mākslas ciņās un meklējumos.

Paliek viens sāpīgs jautājums: Dailes teātrim jārada jauna skatuve un jaunas skatītāju telpas, tad aktieris, inscenētājs, dzejnieks, kritiķis - līdzradītājs visciešākā sadarbībā radīs īstu tagadnes teātri.”